

Öğretmenlerin Yeni Görevi:ÖĞRENMEYİ ÖĞRETME

Öğretmenlerin Yeni Görevi: ÖĞRENMEYİ ÖĞRETME

Prof.Dr.Bekir ÖZER*

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM FAKÜLTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ BÖLÜMÜ

“ Nasıl öğreneceğini bilenler, yeterince biliyorlardır.”

(Henry Brooks Adams,1839-1918)

Bu söz bugün içinde yaşanılan bilgi çağında da geçerliliğini korumaktadır. Gerçekten, 2000’li yılların başında, bireyin en önemli gereksinmelerinden birini öğrenmeyi öğrenme oluşturmaktadır.

19. yüzyıldan bu yana dünyada bilim ve teknolojiye, bunun yanısıra toplum yaşamında önemli değişim ve gelişimler yaşanmaktadır. Bu değişim ve gelişimlere dayalı olarak bilgiler katlanarak artmakta, giderek karmaşık bir nitelik kazanmaktadır. Ayrıca, bunların da etkisiyle, bireylerin öğrenme süresi okul yıllarının dışına ve ötesine taşmakta, öğrenmeleri işte ve iş sonrasında da - kısacası yaşam boyunca- sürmektedir.

Bireylerin bütün bu oluşumlarla baş edebilmeleri, daha açık bir deyişle, dünyadaki değişim ve gelişimlere uyum sağlayabilmeleri, çoğalan ve karmaşıklaşan bilgileri edinip kullanabilmeleri, öğrenmelerini etkin ve verimli biçimde yaşam boyu sürdürebilmeleri, onların etkili öğrenen bireyler ya da etkili öğrenciler olmaları ile olanaklıdır. Kısacası, etkili öğrenci olmak, bireylerin hem okul yaşamları, hem iş yaşamları, hem de günlük yaşamları için önem taşımaktadır. Etkili öğrenci olmak da öğrenmeyi öğrenmekle olanaklıdır.

Etkili Öğrencinin Niteliği

Etkili öğrenici, başka bir deyişle stratejik öğrenici, neyi ve nasıl öğreneceğini bilen, öğrenmeye güdülenmiş ve öğrenmelerini yönetebilmesi için gerekli olan bilişbilgisi ile denetleme stratejilerine sahip olan bireydir. Etkili öğrenici, öğrenmeyi özyönetimli olarak birtakım etkinliklerde bulunarak gerçekleştirir. Öğrenme sürecinde etkili öğrenici sırasıyla şu etkinlikleri yapar (Weinstein ve Meyer, 1994):

- Öğrenme amacını belirler.
- Amaca ulaştırıcı stratejileri seçer.
- Seçtiği stratejileri uygulamaya koyar.
- Uygulama sırasında öğrenmenin nasıl gittiğini izler ve gerektiğinde süreçte değişiklikler yapar.
- Elde ettiği sonuçları değerlendirir ve ileriki öğrenmelerine dönük kararlar alır.

Kısacası, etkili öğrenici öğrenme sürecini bilinçli olarak, öğrenmeyi kolaylaştırıcı ve kalıcılaştırıcı yollarla (Özer, 2002), sürekli denetleyerek gerçekleştirir.

Öğrenmeyi Öğrenme ve Öğrenme Stratejileri

Etkili öğrenici olmanın gereği öğrenmeyi öğrenmedir. Bu nedenle, öğrenmeyi öğrenme, etkili öğrenici niteliklerini kazanmayı sağlama süreci olarak tanımlanabilir. Öğrenmeyi öğrenme de öğrenme stratejileri olarak adlandırılan stratejilerin öğrenilmesini kapsamaktadır.

Öğrenme stratejileri, bireylerin kendi kendilerine öğrenmelerini kolaylaştıran tekniklerdir. Bu stratejiler, öğrenen bireylerin bilgiyi işlemelerine ve yapılandırmalarına yardım eden planlardan ve tekniklerden oluşur. Hem bilişsel hem de duyuşsal yönleri olan öğrenme stratejilerinin öğrenen bireylerce kullanılması, onların öğrenme sonuçlarına ve performanslarına (Weinstein ve Mayer, 1986), başka bir deyişle öğrenmedeki başarılarına etki etmektedir.

Öğrenme stratejileri, öğrenen bireylerin ya da öğrencilerin öğrenmeleri bakımından oldukça önemli işlevleri yerine getirmektedir. Bunların başlıcaları şöyle sıralanabilir (Özer, 2002):

- Öğrencinin kolay ve kalıcı öğrenmesini sağlar.
- Öğrenciyi bilinçli öğrenici durumuna getirir.
- Öğrenciye bağımsız öğrenebilme yeterliği kazandırır.
- Öğrencinin isteyerek ve zevk alarak öğrenmesine katkıda bulunur.
- Öğrencinin okul sonrası öğrenmelerine temel hazırlar.

Öğrenmeyi öğrenmenin kapsamını oluşturan öğrenme stratejileri, değişik araştırmacılar tarafından değişik biçimlerde sınıflandırılarak ele alınmıştır. Bunların en yaygın olarak kabul gören sınıflamasından (Weinstein ve Mayer, 1986) yararlanılarak öğrenme stratejileri beş grupta toplanabilir (Özer, 2002). Bunlar yineleme stratejileri, anlamlandırma stratejileri, örgütlenme stratejileri, anlamayı izleme stratejileri ve duyuşsal stratejiler olarak adlandırılmaktadır.

- Yineleme stratejileri, öğrencinin bilgiyi seçmesine ve edinmesine yardım eden stratejilerdir. Örnek: Aynen yineleme, sesli okuma, değiştirmeden yazma, satır altı çizme.
- Anlamlandırma stratejileri, Yeni bilgi ile önceki bilgiler arasında ilişki kurarak anlamlı öğrenmeyi amaçlayan stratejilerdir. Örnek: Zihinsel imge oluşturma, cümlede kullanma, başka sözcüklerle anlatma, özetleme, not alma.
- Örgütlenme stratejileri, bilgilerin yeniden düzenlenip yapılandırılarak öğrenilmesini sağlamaya dönük stratejilerdir. Örnek: Kümelendirme, bilgi şeması oluşturma, çizelgeleştirme, aşamalı yapı oluşturma.
- Anlamayı izleme stratejileri, öğrencinin kendi öğrenmelerini düzenlemesine ve yürütmesine yön veren stratejilerdir. Örnek: Çalışmayı planlama, kendini sorgulama, kendini değerlendirme, hata düzeltme.
- Duyuşsal stratejiler, “öğrenmede güdüsel ve duygusal engelleri kaldırmaya yardım eden” (Senemoğlu, 2002, s. 574) stratejilerdir. Örnek: Dikkat toplama sağlama, güdülemeyi sağlama, kaygıyla baş etme, zamanı etkili kullanma.

Okul Programlarında Öğrenme Stratejileri

Öğrenmeyi öğrenmenin ya da öğrenme stratejilerinin öğrenilmesinin bütün bireyler açısından önem taşımasına karşılık, Türkiye’de ilköğretimden yükseköğretimin sonuna dek okulların eğitim programlarında genellikle ve yalnızca ders içeriklerinin öğretimine yer verildiği gözlenmektedir. Öğrenme stratejilerinin öğretimine ise, çok az ve düzensiz olarak yer verildiği söylenebilir. İlköğretim okulları ile liselerde yapılan sınırlı bir araştırmanın (Özer, 2000) bulguları da bunu destekler niteliktedir. Yapılan bir taramaya göre de, Türkiye’de çok az sayıda üniversitenin lisans programlarında öğrenme stratejilerinin öğretimini amaçlayan derslere yer verildiği anlaşılmaktadır. Bu veriler, öğrencilerin öğrenme stratejilerini öğrenmelerinin büyük ölçüde kendilerine bırakıldığı, onların stratejileri rasgele ve el yordamıyla öğrenmekte ve kullanmakta oldukları izlenimini vermektedir. Nitekim, değişik eğitim basamaklarındaki okullarda yapılan araştırmaların (Somuncuoğlu ve Yıldırım, 2000; Talu, 1997; Öztürk, 1995; Özer, 1993; Erden ve Demirel, 1993; Küçükahmet, 1987) sonuçları da öğrencilerin öğrenme stratejilerini öğrenmeye gereksinimleri olduğunu ortaya koymuştur.

Gerçekte, okullarda “iyi bir öğretim öğrencilere nasıl öğrenileceğini, nasıl hatırlanacağını, nasıl düşünüleceğini ve kendilerini nasıl güdüleyeceklerini öğretmeyi kapsar” (Weinstein ve Mayer, 1986). Bu nedenle, bireylerin öğrenme stratejilerini öğrenebilecekleri en uygun yer okullar, okullarda da en etkili kaynak öğretmenlerdir. Sonuç olarak, okullarda öğretmenlere Yeni bir görev düşmektedir: Ders içeriklerini öğretmenin yanısıra öğrenme stratejilerini de öğrencilere öğretmek.

Öğrenme Stratejilerinin Öğretiminde Yaklaşımlar

Okullarda öğrenme stratejilerinin öğrencilere öğretimi için iki temel yaklaşımdan yararlanılabilir. Bunlar bağımsız ve bütünleştirilmiş öğretim yaklaşımlarıdır (Weinstein ve Meyer, 1994).

Bağımsız öğretim yaklaşımında, öğrenme stratejileri öğrencilere derslerin öğretim programlarının dışında, özel olarak düzenlenen programlar ya da etkinliklerle doğrudan öğretilir. Bunlar ders dışı zamanlarda gerçekleştirilir. Bu tür etkinliklerle amaçlanan, öğrencilerin öğrenme stratejilerini öğrenmelerini sağlayarak bunları dersleriyle ilgili öğrenmelerinde kullanmalarına yardım etmektir. Kısacası, bağımsız öğretim yaklaşımı ile yapılan strateji öğretimi, derslere ilişkin öğretim programlarından ayrı, ancak onlara ek ve destek olarak gerçekleştirilir.

Bağımsız öğretim yaklaşımında strateji öğretimi, kısa süreli öğretim, uzun süreli öğretim ve destekleyici öğretim olmak üzere üç ayrı biçimde uygulanabilir.

- Kısa süreli öğretim: Bu tür bir öğretim etkinliğinde belirli bir öğrenme stratejisi ya da birbiriyle ilgili birkaç öğrenme stratejisinin öğretilmesi amaçlanır. Kısa süreli öğretim etkinlikleri, öğrencilerin ortaya çıkan belirli gereksinmelerine dayalı olarak ders dışında düzenlenir. Bunlar, genellikle bir saatlik seminerler, birkaç saat süren çalıştaylar biçiminde uygulanır.

- Uzun süreli öğretim: Bu tür bir öğretim etkinliği ile öğrencilerin çeşitli öğrenme stratejilerini öğrenip kullanmaları ve daha iyi düzeyde etkili öğrenici olmaları amaçlanır. Uzun süreli öğretim, genellikle okulun eğitim programında öteki derslerin yanısıra, öğrenme stratejileri ile ilgili bağımsız bir ders olarak düzenlenir. Bu ders, bir yarı yıl ya da bir yıl süreli, çoğu zaman da kredili bir ders olarak programda yer alır. Ancak, kimi durumlarda yalnız gereksinme duyan öğrencilerin isteğe bağlı olarak katılmaları için uzun süreli kurslar biçiminde de düzenlenebilir.

- Destekleyici öğretim: Bu tür bir etkinlik, bir dersin öğretiminin bir parçası olarak düzenlenir. Öğrencilerin bir derse ilişkin öğrenme güçlükleriyle karşılaşmaları durumunda, öğrencilerin güçlüklerini gidermelerine yardımcı olacak öğrenme stratejilerinin öğretimi ayrı bir etkinlik olarak uygulanır. Bu, ders dışında uygulanan, gereksinmeyi karşılamaya yetecek sürelikte bir strateji öğretimi programıdır.

Destekleyici nitelikteki strateji öğretimi, öğrenme stratejileri ile ilgili bilgilere eğitim programında kullanılan öğretim gereçlerinin içinde yer vererek de sağlanabilir. Bu amaçla özellikle ders kitabı ve alıştırma kitabı gibi basılı öğretim gereçleri kullanılabilir. Öğrenme gereksinmesi olan öğrencilerin çok olduğu ve öğrenme stratejileri konusunda yetkin olan öğretmenlerin sayıca yetersiz olduğu durumlarda bu öğretim biçiminden yararlanılabilir (Weinstein, 1988).

Bütünleştirilmiş öğretim yaklaşımında ise, öğrenme stratejileri derslerin öğretim programlarıyla bütünleştirilerek, onların bir parçası olarak öğretilir. Başka bir deyişle, öğrenme stratejileri derslerde olağan içeriğin öğretilmesi sırasında ve aynı zamanda içeriğin öğretilmesine dönük olarak öğrencilere öğretilir. Böylece öğrenciler, hem derslerin içeriğini oluşturan bilgi ve becerileri hem de öğrenme stratejilerini öğrenirler (Weinstein ve Meyer, 1994).

Örneğin, bir deney süreci açıklanırken bu süreç öğrencilere bir akış şeması ile gösterilebilir. Hemen ardından da bunun onların öğrenmelerine ne ölçüde kolaylık sağladığı, akış şemasının ne tür bilgilerin öğrenilmesinde kullanılabileceği onlarla konuşulabilir. Öte yandan, öğrencilere ders kitaplarında bulunmayan bilgileri anlatmadan önce sınıfta herhangi bir not alma tekniği üzerinde durulabilir ve o teknikten yararlanarak onların not tutmaları istenebilir. İzleyen zaman içinde öğrencilerin bu tekniği kullanmaları sağlanarak onların bunu alışkanlığa dönüştürmelerine yardımcı olunabilir. Bu etkinlikler, sınıfta öğretmenler tarafından kimi zaman önceden tasarlanarak, kimi zaman da tasarlanmaksızın yeri geldikçe düzenlenebilir.

Öğrenme stratejilerinin dersle bütünleştirilmiş olarak öğretilmesi, derse ve alana özgü stratejilerin anlamlı yollarla uygulanmasına olanak verir (Weinstein ve Meyer, 1994). Bu da hem ders içeriğinin hem de öğrenme stratejilerinin etkili biçimde öğrencilerce öğrenilmesi sonucunu sağlar.

Okullarda öğrenme stratejilerinin öğretiminde öğrencilerin özellikleri ve gereksinimleri ile öğretmenlerin nitelikleri ve okulun olanakları doğrultusunda bağımsız ve bütünleştirilmiş öğretim yaklaşımlarından birisi tercih edilebilir ya da her iki yaklaşım birden de kullanılabilir.

Strateji Öğretim İlkeleri ve Süreci

Öğrenme stratejilerinin öğretiminde etkili olabilmek için kimi ilkelerin bilinmesi ve göz önünde bulundurulması gereklidir. Bu ilkelerin başlıcaları şöyle sıralanabilir (Paris, 1988):

- Stratejiler, öğrenciler açısından işlevsel ve anlamlı olmalıdır.

Seçilen bir strateji, amaçlanan öğrenme görevinin mantıklı bir süre ve çaba ile yapılmasını sağlamalıdır. Ayrıca, öğrencinin yapacağı görev ile bağlam ve strateji arasında bir uyum yaratılmalıdır.

- Strateji öğretimi, hangi stratejilerin kullanılabileceğini, onların nasıl uygulanabileceğini, ne zaman ve niçin yararlı olabileceğini öğrencilere göstermelidir.

- Yapılan strateji öğretimi ile öğrencilerin stratejilerin yararlı ve gerekli olduğuna inanmaları sağlanmalıdır.
- Strateji öğretimi, öğrenciye özyeterlilikle ilgili güvenin yanısıra başka olumlu duygular da kazandırmalıdır.
- Strateji öğretimi, doğrudan, bilgilendirici ve açıklayıcı olmalıdır.
- Öğrenmede etkili olan stratejileri edinme, uygulama ve izleme sorumluluğu, uygun yöntemler izlenerek öğretmenden öğrencilere aktarılmalıdır.
- Strateji öğretiminde yararlanılan öğretim gereçleri kolay anlaşılır, düşündürücü ve eğlenceli olmalıdır.

Okullarda öğrenme stratejilerin öğretilmesinde, sayılan ilkeler göz önünde bulundurularak, çok çeşitli yöntemler ve teknikler kullanılabilir. Bu yöntemler, öğretmenin birikimine ve deneyimine dayalı olarak, düz anlatımdan tartışmaya, gözlemden karşılıklı öğretmeye dek uzanabilir. Ancak, hangi yöntem ya da teknik kullanılırsa kullanılsın, etkili bir strateji öğretimi için nasıl bir sürecin izleneceği ya da daha önemlisi süreçte hangi kritik etkinliklere yer verileceği de önemlidir.

Öğrenme stratejilerinin öğretiminde yer verilmesi gereken etkinliklerin en önde geleni, öğretilecek stratejinin özelliklerinin, nerede ve ne zaman uygulanabileceğinin öğrencilere açıklanmasıdır. Bunun yanısıra, stratejinin kullanımının örneklendirilmesine gerek vardır. Ayrıca, stratejinin öğrenci için anlamlı kılınması için stratejiyle ilgili bilgilerin tartışılması ve kullanmaya dönük alıştırmaların yapılması gereklidir. Son olarak, öğrencilerin gerçek durumlarda stratejiyi uygulamaları sağlanmalıdır. Kısacası, strateji öğretiminde öğrencilere yalnızca stratejiyle ilgili bilgi kazandırmakla kalınmamalı, stratejinin beceriye dönüştürülmesi için uygulama çalışmaları da yaptırılmalıdır.

Sonuç

Türkiye’de toplumun bilgi toplumu olma niteliğini daha hızlı kazanabilmesi için bireylerin etkili öğrenciler olmalarına, bunun için de öğrenmeyi öğrenmelerine gerek vardır. Bu da ancak ilköğretimden başlayarak bireylere öğrenmeyi öğretmekle sağlanabilir. Bunu gerçekleştirmek için Türk eğitim sisteminde temel olarak yapılması gerekenler şöyle sıralanabilir:

- İlköğretimden yükseköğretimin sonuna dek tüm okulların eğitim programlarına öğrenme stratejilerin öğretilmesine yer verilmelidir. Bu amaçla, uygulanacak yaklaşımın ya da yaklaşımların belirlenmesinde okulun ya da öğrencilerin eğitim düzeyi göz önünde bulundurulmalıdır.
- İlköğretim okulları ile liselerin ders kitaplarında konu ile ilgili bilgilerin yanında onların öğrenilmesine elverişli olan öğrenme stratejileriyle ilgili bilgilere de yer verilmelidir.
- Okullarda çalışan öğretmenlerin Yeni üstlenecekleri öğrenmeyi öğretme görevini etkili biçimde yerine getirebilmeleri için onlara yönelik “öğrenme stratejileri ve öğretimi” konusunda hizmetiçi eğitim programları uygulanmalıdır.
- Hem öğrenciler hem öğretmenler için öğrenme stratejileri ile ilgili açıklayıcı ve örnekli basılı gereçler hazırlanmalıdır.
- Üniversitelerde eğitim fakültelerinin bütün programlarına öğrenme stratejileri ve öğretimiyle ilgili dersler konulmalı, öğretmen adayları okullarda bu alanda yetişmiş öğretmenler olarak göreve başlatılmalıdırlar.

Prof.Dr.Bekir ÖZER

1947 yılında Burdur'da doğmuştur. 1969 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü'nü bitirdikten sonra Kütahya Tavşanlı Atatürk Lisesi'nde öğretmen, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi'nde okutman olarak çalışmıştır. Lisans (1981) ve yüksek lisans (1984) öğrenimini Ankara Üniversitesi'nde, doktora öğrenimini (1989) ise Anadolu Üniversitesi'nde tamamlamıştır. Eğitim programları ve öğretim alanında 1990 yılında yardımcı doçent, 1992 yılında doçent, 1998

yılında da profesör olmuştur. Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde bölüm başkanlığı, Açıköğretim Fakültesi'nin öğretmen eğitimi programlarında akademik koordinatörlük, Dünya Bankası Milli Eğitimi Geliştirme Projesi'nde panel üyeliği ve yarı zamanlı yerel danışmanlık görevlerinde bulunmuştur. Program geliştirme ve değerlendirme, öğretmenlerin hizmet öncesi ve hizmet içi eğitimi, etkili öğretim ve öğrenme konularında kitap ve makale türünde bilimsel yayınları olan Özer; ulusal ve uluslar arası toplantılarda bildiriler sunmuştur. Ayrıca, Açıköğretim Fakültesinin öğretmen eğitimi programları için basılmış 'özel öğretim yöntemleri' ile ilgili kitapların editörlüğünü yapmıştır. Prof. Dr. Bekir Özer, halen, Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde öğretim üyesidir ve Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı Başkanı olarak çalışmaktadır.

Kaynakça

Erden, Münire ve Melek Demirel. “İlkokul Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Kullandıkları Öğrenme Stratejilerinin Etkililiği”, İzmir 1. Eğitim Kongresi Bildirileri. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi, 1993, ss. 254-261.

Küçükahmet, Leyla. Öğrencilerin Çalışma Alışkanlık ve Tutumları. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, 1987.

Özer, Bekir. “İlköğretim ve Ortaöğretim Okullarının Eğitim Programlarında Öğrenme Stratejileri”, Eğitim Bilimleri ve Uygulama. 1,1: 17-32, 2002.

Özer, Bekir. Öğretmen Adaylarının Etkili Öğrenme ve Ders Çalışmadaki Yeterliliği. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi, 1993.

Öztürk, Bülent. “Genel Öğrenme Stratejilerinin Öğrenciler Tarafından Kullanılma Durumları”. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1995.

Paris, Scott G. “Models and Metaphors of Learning Strategies”, Learning and Study Strategies. Editor: C.E. Weinstein, E.T.Goetz ve P.A. Alexander. San Diego, California: Academic Press, Inc., 1988, ss. 299-321.

Senemoğlu, Nuray. Gelişim, Öğrenme ve Öğretim: Kuramdan Uygulamaya. Ankara: 2002.

Somuncuoğlu, Yeřim ve Ali Yıldırım. “Öğrenme Stratejileri Kullanımının eřitli Deđiřkenlerle İlişkisi”, Eğitim ve Bilim. 25, 115: 57-64, 2000.

Talu, Nilay. “Ankara Özel Tevfik Fikret Lisesi 10. Sınıf Öğrencilerinin Kullandıkları Öğrenme Stratejilerinin Akademik Başarıları Üzerindeki Etkisi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Weinstein, Claire E “Assessment and Training of Student Learning Strategies”, Learning Strategies and Learning Styles. Editör: R.R. Schemeck. New York, N.Y.: Plenum Press, 1988, ss. 291-316.

Weinstein, Claire E. ve Richard E. Mayer. “The Teaching of Learning Strategies”, Handbook of Research on Teaching. 3rd edition. Editör: M. C. Wittrock. New York: Macmillan Company, 1986, ss. 315-327.

Weinstein, C.E. ve D.K. Meyer. “Learning Strategies, Teaching and Testing”, The International Encyclopedia of Education. 2nd edition. Editör: T. Husen ve T.N. Postlethwaite. Oxford: Pergamon Press, 1994, ss. 3335-3340.